

19. YÜZYILIN SONU 20. YÜZYILIN BAŞLARINDA BATI ANADOLU'DA YAŞANAN KURAKLIK OLAYLARI
EXPERIENCED DROUGHTS IN WESTERN ANATOLIA BETWEEN THE ENDS OF THE 19TH AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURIES

Yrd. Doç. Dr. Saadet TEKİN

Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD

Özet

Anadolu coğrafyasında farklı iklim ve yağış rejimleri görülür. Bu yüzden de kurak ya da yarı kurak bölgelere sahiptir. Bu tür iklim şartlarından dolayı Anadolu'da tarihin değişik dönemlerinde kuraklık ve buna bağlı olarak kıtlık olaylarıyla karşılaşmıştır. Yaşanan kuraklıklar tarımsal üretimi etkilemiş ve çiftçilikle hayatını idame ettiren ahaliyi zor durumda bırakmıştır. Zor durumda kalan halk zaman zaman kuraklık olaylarının yaşanmadığı ya da daha az yaşandığı bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Halkın ihtiyaçlarını gidermek için yemeklik ve tohumluk zahire devlet tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Kimi zaman da vergi erteleme, ziraat bankasından ve ziraat sandıklarından nakdi yardım yapılarak kuraklıkla mücadele edilmiştir.

Bu çalışmada 1880-1915 yılları arasında Batı Anadolu'da görülen kuraklık ve bunun halka yansımaları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Batı Anadolu, Aydın Vilayeti, Kuraklık, Kıtlık, Yardım

Abstract

Different climate and precipitation regimes have been seen in Anatolia and thus, it has arid and semiarid regions. Due to such climatic conditions, Anatolia has faced droughts and famine events in different periods of its history. Experienced droughts had impacts on agricultural production and communities that made farming for life maintenance. From time to time, the communities experiencing difficulties had been forced to migrate to the areas which either never suffered drought or experienced it less. Sometimes, to meet the needs of the communities, the governments provided seeds for cooking and farming. In other times, the state fought against the droughts by deferring taxes due and by giving cash assistance from the rural banks or from agricultural help funds.

This study examines the droughts in western Anatolia between the years 1880-1915 and focuses mainly on its public reflections.

Key Words: Western Anatolia, Province Aydın, Drought, Food Shortage, State Aids

GİRİŞ

Kuraklık bir bölgede nem miktarının geçici dengesizliğinden kaynaklanan su kıtlığı olarak tanımlanabilir. Kuraklık, iklimin su kaynaklarını, tarımı ve tüm canlıları etkilemesinin

bir yoludur. Bununla birlikte kuraklık, en kapsamlı sosyo-ekonomik zararlara neden olan, yavaş gelişen, en sinsi ve en tehlikeli doğal afet olarak kabul edilir. Suyun çoğu yani sel nasıl ölümcül ise suyun azı yani kuraklık da ölümcüldür. Kuraklık, deprem gibi çeşitli büyüklüklerde oluşabilen doğal bir afettir¹.

Kuraklığın çevreye ve sosyal hayata önemli etkileri vardır. Çevreye etkileri, topraktaki su ve suyun kalitesine zarar verir, bitki alanları daralır, hayvanların doğal hayatlarına nüfuz eder. Sosyal hayata ilişkin etkileri arasında yiyecek kıtlığı buna bağlı olarak fakirleşmede artış ve devamında da göç söz konusu olur.

Kuraklık, dünyanın birçok yerinde değişik zamanlarda görülmüş ve beraberinde kıtlık olayları yaşanmıştır. Avrupa'da 18. Yüzyılın ilk yarısında yaşanan doğal afetler ciddi kıtlıklara yol açmıştır². Benzer hadiseler yine değişik zaman dilimlerinde Osmanlı devletinde de görülmüştür. Anadolu coğrafyası farklı iklim ve yağış rejimlerine sahip olmasından dolayı kurak ya da yarı kurak bölgelere sahiptir. Bu bölgeler; Orta Anadolu, Tuz Gölü çevresi, Balıkesir merkezi, Ege kıyıları ve Güney Doğu Anadolu bölgesidir. Ayrıca deniz etkisinden uzakta dağlarla çevrili Malatya, Elazığ, Erzurum ve Erzincan yöreleri yarı kurak iklim bölgesi özelliğini taşır³. Yağış azlığı ve beraberinde gelişen kuraklık, kıtlık olaylarının yaşanmasına sebep olmuştur. Bu tür iklim şartlarının etkisi en çok İç Anadolu'da görülmüştür. İç Anadolu'da kuraklık ve kıtlık o kadar etkili olmuştur ki, masallara ve destanlara konu olarak herkesin kuraklık ve kıtlığın ne olduğunu bilir hale gelmesini sağlamıştır⁴. Bu bölgelerde yaşanan kuraklığın etkisi zaman zaman üç yılı bulmuştur. Osmanlı Devleti'nde halkın büyük bir kesimi toprağa bağlı olarak geçimini sağlamaktadır. Dolayısıyla kuraklık gibi önemli bir hadisenin devlet ve halk üzerinde doğuracağı sonuçları tahmin etmek zor değildir. Nitekim bu doğrultuda tarımla uğraşan köylü halk kuraklık olaylarının yaşanmadığı ya da daha az yaşandığı bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Bunun yanında birçok çiftçinin arazisinin boş kalmasına ve tarımsal faaliyetlerin kesintiye uğramasına sebep olmuştur⁵.

İnsanlık tarihi kuraklığın yol açtığı felaketler ile doludur. Yarı kurak iklim bölgesinde yer alan Türkiye'de de kuraklık, normal ve bilinen atmosferik sistemler tarafından geçmişte hep oluşturulmuş ve gelecekte de (küresel iklim değişimi) artarak daha fazla tehlike oluşturacaktır.

Tarihsel Süreçte Osmanlı Devletinde Yaşanan Önemli Kuraklık ve Kıtlık Olayları

Osmanlı Devletinde 16. Yüzyıl ve sonrasında görülen bazı kuraklık ve kıtlık olayları şöyle sıralanabilir. 1564 Anadolu'da kıtlık, 1565-67 Osmanlı Buğday ihracatını yasaklamış, 1586 Çorum'da açlıkla karşılaşmış, 1588 İstanbul'da kıtlık, 1660 İstanbul ve Anadolu'da kıtlık⁶ görülmüştür. Bundan sonraki dönemlerde de Anadolu'da kuraklık ve kıtlık olaylarına rastlanmıştır. Akdeniz Bölgesi'nde 7 kez, Karadeniz Bölgesi'nde de 5 kez, 2 yıl süren kuraklıklar yaşanmıştır. Her iki bölgede de kuraklık olayının görüldüğü yıllar 1676, 1679, 1696, 1715, 1725, 1746, 1757, 1797, 1815, 1887'dir⁷.

¹ Mikdat Kadioğlu, Kuraklık Kıranı Risk Yönetimi; Kadioğlu, M. ve Özdamar, E., (editörler), "Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri"; s. 277-300, JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2, Ankara 2008.

² M. Yavuz Erler, Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık Olayları(1800-1880), s.23, Libra Kitap, İstanbul 2012.

³ Abdülkadir Gül, "Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık (Erzurum Vilayeti Örneği: 1892-1893 ve 1906-1908 Yılları)", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, sa:9, c.II, s.144, 2009.

⁴ Necmi Uyanık-Muhammed Sarı, "Cumhuriyet Döneminde Yaşanan Kuraklık Felaketleri Üzerine Bir Değerlendirme" Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s.142 Sayı.5, 2011.

⁵ D. Volkan Karaboğa, " Klasik Dönemde Osmanlı Devletinde Tarıma Etki Eden Faktörler ve Bu Faktörlerin ortaya çıkardığı sonuçlar" International Journal of Social Science, Volume 5, Issue 6, December 2012.

⁶ Kadioğlu, A.g.m., s.5.

⁷ Ünal Akkemik, Nesibe Köse, Aliye Aras, H. Nüzhet Dalfes, "Anadolu'nun son 350 yılında yaşanan önemli kuraklık ve yağış yılları" Türkiye Kuvaterner Sempozyumu, Turqua-A, İTÜ Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü, s.129, 2-5 Haziran 2005.

İnceleme konumuz olan Batı Anadolu'da ise 18. yüzyılın başlarında Aydın, Mentеше ve Suğla sancaklarında kuraklık görülmüş ve buna bağlı olarak zahire kıtlığı meydana gelmiştir. Halkın ihtiyacını karşılamak için başka bölgelerden zahire temin edilmesi yolunda yazışmalar bulunmaktadır⁸.

19.yüzyılda Anadolu coğrafyasında görülen kuraklık olaylarının en önemlisi 1844 yılında gerçekleşmiş olup, tarımsal üretimi etkilemiştir. Anadolu'da bu tarihte bir önceki senelerde meydana gelen kuraklıktan kaynaklanan ve ölümlerle neticelenen kıtlık olayları görülmüştür. Ürün yetersizliği tahıl fiyatlarının atmasına neden olmuştur. Bu durumda ihtiyaçlar diğer bölgelerden yüksek fiyatla tahıl alınarak giderilmeye çalışılmıştır. Yüksek fiyatla yapılan tahıl ticareti kıtlık alanının daha da genişlemesine yol açmıştır. Kuraklığın devam etmesi kıtlık olaylarının İstanbul, Kastamonu, Sivas, Diyarbakır, Hüdavendigar, Adana, Konya ve Ankara bölgesinde etkili olmasına sebep olmuştur⁹.

1844 yılında yaşanan bu kuraklığın aslında daha geniş bir alanı etkilediği resmi yazışmalardan da anlaşılmaktadır. Aydın ve Konya'dan merkeze gönderilen yazılarda yörenin kuraklıktan oldukça etkilendiği ve tarım ürünlerinin ciddi zarar gördüğü ifade edilmektedir¹⁰. Osmanlı devleti bu tarihte Anadolu'dan tahıl ihracatını yasaklamıştır. Konya şehri bile İstanbul'dan 5000 kantar un istemiştir. Kuraklık sadece Anadolu'da değil tüm Osmanlı topraklarında da hissedilmiştir. Suyun yetersiz olmasından dolayı un ihtiyacı da karşılanamamıştır. Bu nedenle de İzmir Trieste'den o güne kadar görülmemiş miktarda un ithal etmiştir. Ürün yetersizliğinden dolayı başta tahıl olmak üzere bakliyat ve sebze fiyatlarında önemli bir artış meydana gelmiştir¹¹.

Yine 19. Yüzyılın ortalarında yaşanan kuraklıktan Kırkınca köyü etkilenmiştir. Köy ahalisi bu yüzden vergilerini ödeyemez duruma gelmiştir. Köye gelen muhassıl kuraklığa ve köylünün yeteri kadar tarımsal ürün elde edememesine rağmen vergi toplamada baskıcı bir tutum izlemiştir. Bu durum vilayete yazılan resmi yazı ile dile getirilmiş olup, olayın soruşturulması ve mümkünse verginin düşürülerek bir daha bu tür olayların yaşanmaması istenmiştir¹².

Aydın ve Hüdavendigar vilayetlerinin bazı sancak ve kazalarında 1850'li yılların başında görülen kuraklık zaman zaman şiddetini arttırmış ve mahsullerde önemli azalmalar görülmüştür. Aynı dönemde Avrupa'da da kuraklık olayı yaşanmıştır. Yaşanan bu kuraklık ve etkileri Osmanlı tahıl pazarını etkilemiştir¹³.

1865 yılında Aydın ve çevresinde bir kuraklık olayı daha yaşanmış ve pamuk üretiminde ciddi bir verim kaybı söz konusu olmuştur. Bundan dolayı da bazı pamuk işletmeleri ham maddesiz kalarak çalışamaz duruma gelmişler ve iflasını açıklamak zorunda kalmışlardır¹⁴.

Anadolu'da yaşanan önemli kuraklıktan bir diğeri ise 1874 yılında gerçekleşmiştir. Bu kuraklık ve ardından yaşanan yağmur ve sel baskınlarıyla geçirilen kış mevsimi Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Batı Anadolu'da da hububat ekimine zarar vermiştir. Mahsul alamayan köylü büyük sıkıntı içine düşmüştür. Özgün'nün eserinde belirttiği gibi dönemin

⁸ BOA. C.İKTS., No.36/1792, Tarih: 04.M.1135.

⁹ Erler, A.g.e., s.140,141.

¹⁰ BOA., BEO, A.MKT.DVN.,No:29/30, Tarih: 1261.

¹¹ Cihan Özgün, İzmir ve Artalanında Tarımsal Üretim ve Ticareti(1844-1914) , EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, yayınlanmamış Doktora tezi, s.220, İzmir 2011.

¹² Özgün, A.g.t., s. 377.

¹³ Erler, A.g.e., s.124.

¹⁴ Özgün, A.g.t., s.250.

İzmir ticaret konsolosu Cumberbatch felaketin büyüklüğünü raporunda “böylesi büyük bir hasara daha önce hiç şahit olmamıştım” biçiminde ifade etmiştir¹⁵.

Kuraklıktan etkilenen Ankara ve Konya vilayetleri ve çevresinde yer alan Malatya, Maraş, Diyarbakır diğer tarafta Aydın ve İzmir’e bağlı birçok yerleşim yeri, Hüdavendigar vilayetine bağlı bazı yerleşim birimlerinde görülen kıtlık nedeniyle yardım taleplerinde bulunulmuştur. Yine kuraklıktan etkilenen sahanın kuzeyinde yer alan Canik ve Amasya sancaklarında kıtlık görülmüştür. Adana ve çevresinden de benzer talepler merkeze iletilmiştir¹⁶. 1874 yılında yaşanan bu kuraklık geniş bir alanda etkisini göstermiştir. Çorum ve köylerinde 35.000 kişi, Kayseri sancağında 25.550 kişi, Ankara vilayetinin genelinde 627.290 kişi çok zor durumda kalmış ve yardıma muhtaç hale gelmişlerdir. Benzer durumlar başka şehirlerde de yaşanmıştır. Nevşehir’in köylerinde 10.000 kişi günlük gıdalarını dahi temin edemez duruma gelmiş, hatta bu durum ölüm olaylarının görülmesine neden olmuştur¹⁷.

19. Yüzyılın Sonlarında Batı Anadolu’da Yaşanan Kuraklık Olayları ve Devletin Aldığı Önlemler

İnceleme konumuz olan Batı Anadolu’da görülen kuraklık olayları, yaşanan sıkıntılar ve bu sıkıntıları gidermek için alınan önlemlere bakacak olursak: 1877-1882 yılları arasında zaman zaman yaşanan kuraklık ve yine bu tarihlerde gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşından kaynaklanan nüfus azalması gibi nedenler, İzmir ve çevresindeki tarımsal üretimi büyük ölçüde etkilemiştir. Bu durumu gidermek amacıyla üretim çeşitliliğine gidilerek kuraklıktan fazla etkilenmeyen patates ekimi gündeme gelmiş ve yaygınlaşmıştır¹⁸.

1887 yılında yaşanan kuraklık Saruhan sancağı ve mülhakatında da etkili olmuştur. Bu bağlamda yönetim iklimin hala kurak gitmesini de göz önünde bulundurarak mahsullerde zarar olup olmadığının anlaşılması için araştırma yapılmasını ve icap eden mahallerde de lüzuma göre yapılan teftiş sonuçlarının yönetime bildirilmesi kararını almıştır¹⁹.

Yapılan inceleme sonucunda, kuraklıktan en çok etkilenen yerlerin, Saruhan sancağına tabi Alaşehir kazasındaki bazı mahalle ve karyeleri, Salihli ve Kula kazasına bağlı Sarnıç, Burgaz, Kavaklı, Babuşcu, Çakırca, Şerbetli, Yeniköy gibi karyeler ile Şehirlioğlu, Burşakoğlu, Arabacı ağa, Mehmet ağa gibi bazı çiftlikleri ve Selendi, Telli dere köy, Çatıklı gibi bazı nahiyeler ile Salihli kazasına bağlı Dombaylı, Delibaşlı, Akviran, Orta köy, Adala gibi bazı karyelerinden ibaret olduğu anlaşılmıştır.

Adı geçen kazalardan Alaşehir kazasında 1301 yılı hasılatlarından buğday miktarı 165.000 şinik civarında olduğu halde bu senenin (1304) hasılatı 12.000 şinik, arpanın miktarı ise 900.000 şinik iken bu sene 160.000 şinike düşmüştür. Çavdar 20.000 şinik, mısır darısı 280.000 şinik, burçak 20.000 şinik iken bu sene hiç mahsul olmamıştır. Pamuk 76.000 kıyye civarında iken bu yıl hiç hasılat olmamıştır. Palamut da aynı şekilde yok hükmündedir. Diğer ürünlerde de benzer şekilde azalma görülmüştür. Bu durum bize bölgede yaşanan kuraklığın ne derece yüksek olduğunu göstermektedir.

Saruhan sancağı meclis idaresinden 492 numaralı mazbatada kuraklıktan en çok etkilenen Alaşehir, Kula, Salihli ve Eşme Kazalarına durum tespiti için tebligat gönderildiğini ifade etmiştik. Bu bağlamda Alaşehir kazasından gelen mazbatada İnegöl (Sarıgöl) nahiyesinde 20 karyenin 916 hanesinde yaşayan 4.907 nüfusa, yemeklik olarak 15.090 kile arpa ve 20.000 kile buğday ile tohumluk 2.000 kile daha buğday olmak üzere toplam 37.000 kile zahireye ihtiyaç

15 Özgün, A.g.t., s.376.

16 Erler, A.g.e., s.147,148.

17 Erler, A.g.e., s.152-153

18 Özgün, A.g.t., s.376

19 BOA.,Y.PRK.KOM., 5/8, Tarih: 09.Z.1304.

duyulduğu belirtilmiştir. Rakamlardan da anlaşılacağı gibi kuraklık ve beraberinde gelen kıtlık çok etkili olmuştur. Hatta bu durum bir kısım ahaliyi göçe mecbur etmiştir. Arpa ve buğday gibi ürünlerin fiyatlarında artış görülmüştür. Bölgede arpanın rayici 12 kuruş, buğdayın rayici ise 29 kuruş olarak belirlenmiş ve ahalinin bu bedelleri gelecek senenin eylül ayında ödemeleri kararlaştırılmıştır.

Kula ve Salihli kazalarında da durum farklı değildir. Hububat ve palamut ürünlerinde önemli azalma olmuştur. Bunun nedeni olarak bu bölgede Eylül'den Aralık ayına kadar, Aralık ayından Ocak ayının 15'ine kadar gerekli yağmurun olmadığı görülmüştür. Alaşehir ve Salihli civarında tarlalar sulaktır. Yeterli miktarda yağmurun yağmaması sebebiyle su miktarının iyice azalıp mahsulün susuz kaldığı anlaşılmaktadır.

Kula kazasının meclis idaresinden gelen mazbatada, adı geçen çiftçilerden muhtaç olanlar için 11.000 İstanbul kilesi buğday ile 11.000 İstanbul kilesi arpaya ihtiyaç olduğu ve ayrıca 46 karyenin belirlenen ahali için yemeklik 16.000 İstanbul kilesi zahirenin gerekliliği bildirilmiştir.

Salihli kazası idare meclisinin mazbatasında kuraklıktan dolayı mahsul olamayan köyler içerisinde en çok ihtiyacı olanlara verilmek üzere, tohumluk için 5000 kile buğday ve 5000 kile arpaya lüzum olacağı belirtilmiştir. Alaşehir'de arpanın fiyatı temmuz ayının 20. gününe kadar 12 kuruş, buğdayın fiyatı 29 kuruş, Salihli'de ise buğdayın fiyatı 25 kuruş, arpanın fiyatı da 16 kuruş olarak açıklanmıştır²⁰.

Aydın vilayetinde yaşanan kuraklıktan etkilenenler için 17.000 liralık iane toplandığı anlaşılıyor. Bu yardımın sarf edilmeyerek banka şubesinde tutulması ve vilayette kuraklıktan etkilenenlerin ihtiyaç derecelerinin Komisyonu Ali kararı ile tahkikat neticesinde belirlenmesi kararlaştırılmış olup, ianenin de bir an evvel ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur²¹. Bu talep doğrultusunda derhal harekete geçilmiş ve Aydın vilayetinde kuraklıktan etkilenenlere acilen tohumluk ve yemeklik zahire yardımının yapılması istenmiştir²². Bu telgrafa istinaden yapılan tahkikat neticesinde kuraklıktan en çok zarar gören Eşme, Çal, Kula, Alaşehir, Salihli, Sarayköy ve Buldan kazaları ahali olduğu anlaşılmaktadır. Bu ahalinin yemeklik ve tohumluğa muhtaç oldukları, ihtiyaç miktarının belirlenerek çevre mahallerden toplanacak ianenin acilen Yaver-i Ekrem Derviş Paşaya gönderilmesi kararlaştırılmıştır²³.

Bir başka belgede ise Eşme kazası felaketzedeleri hakkında hazırlanan defter ve mazbatanın, Alaşehir kazasından istenen samana dair telgrafın yine kuraklıktan oldukça etkilenen Kula kazasının Selendi nahiyesi ahalisinin arzuhallerinin, Yaver-i Ekrem Derviş Paşaya takdim edildiği bildirilmiştir²⁴.

Yönetim kuraklıktan zarar gören ahalinin durumunu düzeltmek için çalışmalar yapmıştır. Aynı zamanda kuraklıktan etkilenmeyen bölgelerden de yardım toplanması yoluna gidilmiştir. Aydın vilayeti ve çevresinden toplanan yardımların sadece Aydın vilayetine değil, kuraklıktan zarar gören çevre vilayetlere de dağıtılması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Aydın vilayetinde toplanan yardımın 20.000 liraya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Vilayet dâhilinde ihtiyaç duyulan meblağ ise 40.000 lirayı bulmasına rağmen, toplanan paranın yarısının civar vilayetlere gönderilmesi hususu belirtilmiştir²⁵.

20 BOA.,Y.PRK.KOM., 5/8, Tarih: 09.Z.1304.

21 BOA., DH.MKT., 1437/74, Tarih: 18.Za.1304.

22 BOA., DH.MKT., 1441/10, Tarih: 01.Z.1304.

23 BOA., DH.MKT., 1443/73, Tarih: 09.Z.1304.

24 BOA., DH.MKT., 1445/27, Tarih: 19.Z.1304.

25 BOA., DH.MKT., 1449/2, Tarih: 02.M.1305., BOA. MV. 24/37, Tarih:03.M.1305.

Kuraklık sadece Batı Anadolu'da değil Anadolu'nun değişik bölgelerinde de etkili olmuştur. Kurak yıllar genellikle bir yıl nadiren iki yıl hatta Akdeniz bölgesinde üç yıl sürmüştür. 1886-1887 kışının çok kurak geçmesi ve daha sonra da beklenen yağmurların yağmaması Karadeniz, İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde kuraklığa sebep olmuştur. Kuraklık ve kıtlık hadisesi Karadeniz'den Çukurova'ya kadar geniş bir alana nüfuz etmiştir²⁶. 1887 yılında baş gösteren kuraklık ve kıtlık Devlet'in en fazla aşar toplamayı beklediği geniş bir sahada meydana gelmiştir. Nitekim bu vilâyetlerin aşar gelirlerinden bazıları Rusya'ya ödenmekte olan savaş tazminatına karşılık, daha önceden teminat olarak gösterilmiştir. Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen gerek Saray gerekse Babıali Adana, Konya ve Ankara vilayetlerinde devam eden kuraklık ve kıtlık hadisesi ile yakından ilgilenmiş ve elde bulunan imkanlarını kullanmaya çalışmıştır. 1874 kıtlığına benzer bir felaketin yaşanmaması için Meclisi Umumi'nin toplanarak, olağanüstü bazı tedbirler almıştır²⁷.

1888 yılında incelediğimiz Batı Anadolu'daki bazı yerleşim yerlerinde kuraklık hadiseleri görülmeye devam etmiştir. Bu bölgelerden birisi Saruhan sancağıdır. Saruhan sancağının birçok kazasında kuraklık nedeniyle halk zor durumda kalmıştır. Bu konuyla ilgilenen mutasarrıf Şakir Paşa sıkıntıya düşen ahaliye yardım yapılması için çalışmalarda bulunmuştur²⁸.

Kuraklığın devam etmesi kıtlığın büyümesine sebep olmuş, bazı yerlerde yapılan yardımlar yetersiz kalmıştır. Hüdavendigar vilayetinden Maliye Nezaretine gönderilen bir yazıda ise Uşak kazası ahalisinin kuraklığın devam etmesinden dolayı mahsul alamadığı, daha önce yapılan zahire yardımının da bu yüzden yetersiz kaldığı ve acilen ahaliye yeni yardım yapılması talep edilmiştir²⁹. Aynı gerekçe ile Maliye Nezaretine yollanan bir telgrafta acilen Uşak kazası ahalisinin 20.000 kile zahireye ihtiyaç duyduğu bildirilmiş ve bunun tedarik edilmesi yahut nakdi yardım yapılması istenmiştir³⁰.

Aydın vilayetine yazılan bir telgrafta ise kuraklıktan dolayı Kula kazasında yaşanan sıkıntılar üzerinde durulmuştur. Kazanın Tokmak karyesi muhtarı kuraklık nedeniyle zahire ihtiyaçlarını İzmir'li Akkaşoğulları'ndan giderdiklerini, fakat karyenin ihtiyaçlarının giderilemediği yolunda ki şikâyetlerinin soruşturulmasını talep etmiştir³¹.

Devlet, gücü oranında kuraklıktan zarar gören ahalinin ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır. Aydın'ın Bozdoğan kazası da kuraklık nedeniyle yaşanan kıtlıktan etkilenen yerler arasındadır. Bu etkiyi gidermek amacıyla kıtlıkzedelere zahire ihtiyacı oranında yardımlar yapılmıştır. Bu yapılan yardımlardan dolayı da halk yöneticilere teşekkürlerini sunmuştur³².

1304 senesindeki kuraklığın devam etmesi tarımsal üretim etkinliklerini durma noktasına getirmiştir. Bu bağlamda zaman zaman tüccarlardan alınan zahire çiftçilere dağıtılmıştır³³. Yaşanan kuraklığın sürmesi nedeniyle kıtlık olayları geniş bir alanı etkilemiştir. İhtiyaçları karşılamak amacıyla civar vilayetlerden destek alındığı anlaşılmaktadır. Kuraklıktan etkilenen ahali için gerekli olan zahireyi karşılamak amacıyla Kastamonu, Sivas, Aydın ve Hüdavendigar vilayetlerine gönderilen yazıda, ihtiyaçları karşılayacak kadar zahire satın alınması istenmiştir. Bu doğrultuda adı geçen vilayetlerden zahirenin satın alındığı, fakat bu

26 Akkemik Ü, Köse N, Aras A, Dalfes H. N, A.g.b, s.129,

27Selma Turhan SARIKÖSE, XIX. Yüzyılda Çukurova'da Doğal Afetler Ve Salgın Hastalıklar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, s.64,65,66, Konya 2013.

28 BOA., DH.MKT., 1470/90, Tarih: 05.R.1305.

29 BOA., DH.MKT., 1493/55, Tarih: 27.C.1305.

30 BOA., MKT.MHM, 496/69, Tarih: 24.B.1305

31 BOA.,DH. MKT., 1492/2, Tarih: 29.C.1305.

32 BOA.,DH. MKT., 1525/105, Tarih: 07.Za.1305, BOA.,DH. MKT., 1527/7, Tarih: 22.Za.1305.

33 BOA.,MV., 34/62, Tarih: 30.Za.1305.

zahirenin ekmekçilere satıldığı anlaşılmaktadır. Buna istinaden yetkililer de bu satıştan elde edilen gelirin miktarı ve sarf edilen yerler hakkında bilgi istemiştir³⁴.

Yazışmalardan Batı Anadolu'da 1890'lı yıllarda da kuraklığın devam ettiği anlaşılmaktadır. Aydın vilayetine bağlı Menemen kazasında devam eden kuraklıktan dolayı ahalinin zor durumda kaldığı, yemeklik ve tohumluk ihtiyaçlarının olduğu bildirilmiştir. Bu bağlamda kuraklıktan zarar gören ahalinin, yemeklik ve tohumluk için, 112.000 kuruşluk buğday ve 142.000 kuruşluk şunuk arpaya ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Bu nedenle de kazayı mezkûr aşarından husule gelen 26.000 şunuk kadar buğday ile 55.000 şunuk kadar arpanın o günkü rayice göre gelecek seneki üründen karşılanmak üzere ihtiyaçlarının giderilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Menemen kazası ziraat sandığı ve diğer ziraat sandıklarından 5000 lira borç para verilmesi istenmiştir³⁵. Bu talep doğrultusunda yapılan inceleme neticesinde halkın ihtiyaç duyduğu buğday ve arpanın verilmesi, ayrıca istenen 5000 liranın ziraat bankasından ödenmesine karar verilmiştir³⁶.

Kuraklığın devam etmesi sebebiyle Menemen ahalsininin ihtiyacı olan zahireden 14.600 şunuk buğday ve 39.500 şunuk arpa ile ziraat bankasından 395.000 kuruş kuruş temin edilmiş ise de bu meblağın yeterli olmadığı bildirilmiştir. Kazaya yapılan bu yardıma rağmen 12.738 nüfusun aç kaldığı ve ahalinin 1486'sının çok fakir olduğu dile getirilmiştir. 10.750 nüfusun zirai ve rençper oldukları, bunun dışında gelirleri olmadığı, ihtiyaçlarının ziraat bankasında akçe kalmadığı için karşılanamadığı, zor durumda olan bu ahaliye, gelecek hasatta alınmak üzere 2,5 aylık ve 220.000 kuruşun hazineinden verilmesinden başka çare kalmadığı, aksi takdirde açlık nedeniyle nüfusun telef olacağı bildirilmiştir³⁷. Belgeden de anlaşılacağı gibi Menemen kazasında devam eden kuraklık ve beraberinde gelen kıtlık tehlikeli boyutlara ulaşmıştır.

Aynı dönemde (1892-1893) kuraklık özellikle Erzurum ve Bitlis başta olmak üzere Doğu Anadolu bölgesinde³⁸ de etkili olmuştur. Ayrıca Karadeniz bölgesinde de ağırlıklı olarak Şiran, Bayburt ve çevresini etkilemiş olup, bu bölgelerden yaklaşık 20.000 civarında fakir halk Trabzon'a göç etmek zorunda kalmıştır³⁹.

Kuraklığın Batı Anadolu'daki etki alanlarını değerlendirmeye devam edecek olursak, Söke kazasının Yoran karyesi ahali de yaşanan kuraklıktan fazlaca etkilenmiştir. Vergilerini dahi ödeyemedikleri belirtilmiş olup vergilerinin ertelenmesi talep edilmiştir. Ayrıca karyede ziraattan başka zanaatları olmadığını da ekleyerek kendilerine ek tohumluk yardımında bulunulmasını istemişlerdir.⁴⁰

Aydın vilayetinin merkez kazasına bağlı Erbakbaşı ve Taşkesiği karyelerinin ahali, devam eden kuraklık sebebiyle mahsul alamadıklarını yemeklik ve tohumluk zahire konusunda zor durumda kaldıklarını bildirmiştir. İhtiyaçları olan zahire miktarı 1900 şunuk akdarı, 1500 şunuk buğday ve 2300 şunuk arpadır. İstenilen zahirenin bu seneki rayiç üzerinden gelecek seneye binaen istihsal kılınmak şartıyla Aydın'da mevcut bulunan zahire aşarından gerekli miktarda zahirenin verilmesi kararlaştırılmıştır⁴¹.

34 BOA.,DH. MKT., 1533/49, Tarih: 07.Z.1305,

35 BOA.,DH. MKT., 1745/103, Tarih: 07.Z.1307.

36 BOA.,MV., 56/4, Tarih: 17.Z.1307.

37 BOA., İ.DH., 1212/94881, Tarih: 19.C.1308.

38 Gül, A.g.m., s: 144.

39 Kemalettin Kuzucu, "Osmanlı Döneminde Karadeniz bölgesinde Mısır Tarımı ve İslah Çalışmaları", Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), C.II, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yay., s. 776, Trabzon 2007.

40 BOA.,DH. MKT., 1752/18, Tarih: 01.M.1308.

41 BOA.,DH. MKT., 1757/14, Tarih: 17.M.1308, BOA.,MV., 57/22, Tarih: 22.M.1308.

Aydın vilayetine gönderilen bir başka yazıda da bölgede kuraklıktan etkilenmelerin devam ettiği anlaşılmaktadır. 1308 yılında da benzer yazışmalar yapılmıştır. Bunlardan birinde Aydın vilayetine bağlı Ayasars ve Geyve karyeleri ahalisinin kuraklıktan dolayı çok zor durumda kaldıkları bildirilerek, Ayasars karyesi ahalisi vekili Nuri'nin yapacağı inceleme sonucu tespit edeceği ihtiyaç derecelerine göre zahire ihtiyacının karşılanması istenmiştir⁴².

Kuraklıktan etkilenen başka bir yer de Bayındır kazasının Hamidiye karyesinde yaşayan Kızanlık muhacirleridir. Devam eden kuraklıktan dolayı zor durumda kalan Kızanlık muhacirlerine, bu seneki rayiç üzerinden gelecek seneki üretimden karşılanmak şartıyla Aydın'da mevcut bulunan zahire aşarından, tohumluk 120.000 kile buğday, 460.000 kile arpanın verilmesi Aydın vilayetinden talep edilmiştir⁴³.

Aydın vilayeti celilesine yazılan bir başka yazıda da Söke'ye bağlı Keliç karyesinde zuhur eden kuraklıktan dolayı ahalinin zor durumda kaldığı, dolayısıyla da bu seneki vergilerini ödemeyecekleri belirtilerek, vergilerinin ertelenmesini ve münasip miktarda da ianeye ihtiyaçları olduğu, bu konuda gereğinin yapılması istenmiştir⁴⁴.

Bu dönemde (1890) batı Anadolu'da yağışın yetersiz olması bölge tarımına ciddi zarar vermiştir. Bu durumdan da en çok Manisa sancağı ve kazaları etkilenmiştir. Dönemin gazetelerinde de bu yönde haberler çıkmıştır. Yaşanan bu kuraklık bölgede tarımsal üretim faaliyetlerini durma noktasına getirmiştir. 1308 yılında Manisa'da kuraklık yüzünden halk tarımla uğraşamaz hale gelmiştir. Manisa'da 12.123 nüfusun ve 3541 çift hayvanatın yaşadığı 76 karyede büyük sıkıntının olduğu anlaşılıyor. Bu ahalinin sıkıntısını gidermek için yemeklik ve tohumluk olarak, 115.607 kile buğday ile 35.410 kile arpa ve 31.746 kile de darının dağıtılması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda Aydın vilayetine bağlı Karahayıt nahiyesi ahalisinin de 31.762 şinik tohumluk ve yemeklik zahireye ihtiyaçları olduğu tespit edilmiştir. Bu ihtiyacın da mevcut aşardan 4000 kuruşluk buğday ile 8000 kuruşluk arpanın, ihtiyaç sahibi hanelere verilmesi, eksik kalanın da Nazilli aşarından temin edilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁵. Yine Aydın sancağına bağlı Çine kazası ahalisinden 9000 kadar nüfus kuraklıktan dolayı muhtaç duruma düşmüştür. Ahalinin ihtiyacı olan 11.308 şinik buğday ve 38.740 şinik arpanın tohumluk, 52.340 şinik arpa ve darının da yemeklik olarak verilmesi ve hatta Nazilli kazası aşar malından tüm zahirenin temin edilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁶.

Kuraklık birçok yerde etkili olmuştur. Yönetim gerekli gördüğü durumlarda yerinde tahkikatlar yaparak gerçek ihtiyaçlar doğrultusunda gerekli yardımların yapılması için çaba sarf etmiştir. Bu tahkikatlardan birisi de Aydın vilayetine bağlı Ayasuret karyesinde yapılmıştır. Ayasuret karyesi ahalisi devam eden kuraklıktan dolayı kendilerine ödünç olarak tohumluk zahire verilmesini talep etmişlerdir. Bu talep doğrultusunda karyedeki durumun araştırılması kararlaştırılmıştır⁴⁷.

Aydın Vilayeti Celilesinden alınan bir telgrafta da kuraklıktan etkilenen Manisa sancağına bağlı 76 karye ahalisine 182.263 kile, Aydın'a bağlı Çine ahalisine 103.463 kile ve Karahayıt nahiyesi ahalisine 31762 şinik zahirenin yemeklik ve tohumluk olarak verilmesi istenmiştir. Bu telgrafta istinaden İzmir'de bulunan ahali aşarından Maliye Nezaretinin emri üzerine yapılacak tahkikat neticesine göre Manisa'daki ihtiyaç sahiplerine 66.000, Aydın sancağına bağlı Çine ahalisine 34.653, Sarayköy ahalisine 42.840, Bozdoğan'daki ihtiyaç

42 BOA.,DH. MKT., 1799/87, Tarih: 03.C.1308.

43 BOA.,DH. MKT., 1763/96, Tarih: 08.S.1308.

44 BOA.,DH. MKT., 1767/30, Tarih: 18.S.1308.

45 BOA.,DH. MKT., 1768/86, Tarih: 23.S.1308.

46 BOA.,DH. MKT., 1768/138, Tarih: 24.S.1308.

47 BOA.,DH. MKT., 1773/81, Tarih: 06.Ra.1308.

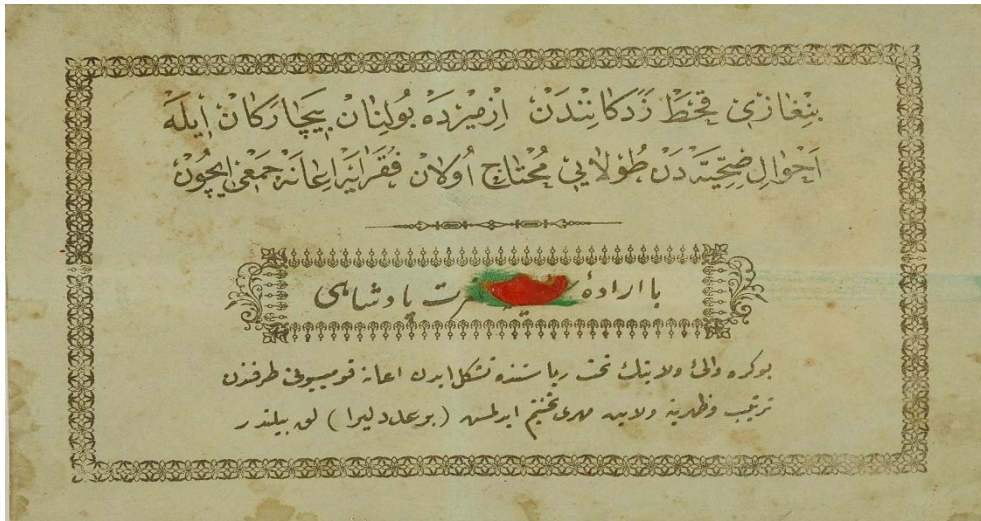

sahiplerine 12.357 ve Karadayı'daki muhtaçlara 7395 şinik tohumluk zahire verilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁸.

Kuraklıktan etkilenen diğer yerler ise Aydın vilayetine bağlı Şevketiye, Şiştiye ve Tepecik karyelerinde yaşayan Çerkez muhacirleri ile Görenler ve Uşaklar karyesi ahalisidir. Ahalinin acil ihtiyaçları için gelecek yılki üründen alınmak suretiyle ödünç olarak aşardan 4000 şinik arpa ve 1000 şinik buğdayın dağıtılmasına izin verilmesi istenmiştir⁴⁹. Bu talep doğrultusunda, yapılan tahkikat sonrasında, belirtilen karyelerin ahalisine ödünç olarak istenilen zahirenin dağıtılmasına karar verilmiştir⁵⁰.

Manisa kazası ile Aydın sancağına bağlı bazı kazalarda kuraklıktan etkilenen ahalinin ihtiyacı olan zahire miktarı, Manisa kazası için 53.115 kile buğday ve 35.410 kile arpanın gerekli olduğu Saruhan sancağı meclis idaresinden gönderilen telgrafla bildirilmiştir. Bu bağlamda Aşar Nazırı ve hali hazırda vilayet defterdarı Namık Efendinin icra ettiği tahkikat neticesinde 43.200 şinik buğday ve 23.800 şinik arpanın yeterli olacağı bildirilmiştir. Fakat belirlenen miktar zahirenin ancak günlük tohumluğa yeteceği bildirilerek, tohumuz kalan ziraat ahalisinin yaz mahsulü için de hükümetten tohumluk talep ettikleri Aydın valiliğince bildirilmiştir. Buna istinaden Manisa ahalisinin yemeklik ve tohumluk ihtiyaçları komisyon vasıtasıyla yapılan tahkikat neticesinde anlaşılmış olup temin edilmesine çalışılmıştır⁵¹.

Bu dönemde yaşanan kuraklığın etkisi devam etmiştir. Yöneticiler zor durumda kalan halka yardım etmek için değişik yöntemler uygulamışlardır. Bu çözüm yollarından bir tanesi de 1311 yılında İzmir'de kıtlıktan zarar gören ve sıhhati iyi olmayan, muhtaç durumda olanlar için aşağıda örneği görülen iane biletlerini satışa çıkarmışlardır.

BOA. YPR. KOM.,8/50, Tarih:29.Z.1311

Kuraklık, kıtlık gibi afetlerden etkilenen ve muhtaç durumda olan ziraat erbabının yemeklik ve tohumluk tedarikine lüzum görüldüğü halde, ihtiyacın sebep ve derecesi göre tohumluk veya yemeklik ihtiyacını katiyen tedarikine muktedir olamayacakların, tahkik edilerek, ihtiyaç sahiplerinin miktarının ziraat müfettişleri marifetiyle vilayetlerde tahkikat

48 BOA.,DH. MKT., 1774/110, Tarih: 11.Ra.1308.

49 BOA.,DH. MKT., 1785/60, Tarih: 14.R.1308.

50 BOA.,MV., 59/56, Tarih: 17.R.1308.

51 BOA. İDH., 1219/95449,Tarih: 01.B.1308.

yapılarak tespit edilmesi kararlaştırılmıştır. Alınan karar doğrultusunda Suriye ve Beyrut, Erzurum, Trabzon ve Sivas, Aydın ve Cezayir-i Bahr-i Sefid, Yanya ve İškodra, Ankara, Adana, Selanik ile Hüdavendigâr vilayetlerine ziraat müfettişi gönderilmiştir. Bu vilayetlerden Yanya, Aydın, Beyrut, Kastamonu ile İzmit ve Biga sancakları mutasarrıflıklarından geçen sene ve bu seneki mahsulâta dair bilgi gönderilmiştir. Erzurum, Trablusgarp, Boğdan, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Ankara ve Sivas vilayetlerinden kısmen bilgi verilmiş ise de diğer vilayetlerden gerekli bilgiler gönderilmemiştir. Bu sene için vakit geçmiş ise de kışlık olmak üzere kaza ve sancaklardan toplanan bilgilerin hemen, sorun olmayan yerlerden de peyder pey telgrafla gerekli izahatın verilmesi istenmiştir⁵².

Kuraklığın Batı Anadolu'nun değişik yerlerinde ilerleyen yıllarda da etkisini gösterdiği yazışmalardan anlaşılıyor. 1316 yılında Manisa'ya bağlı 14 karye ahalisinin bu sene kuraklıktan dolayı yeterli miktarda ürün alamadıkları, yemeklik ve tohumluk için 184.000 kile buğday ile 4600 kile arpaya ihtiyaçları olduğu bildirilmiştir. Bu ihtiyaçların ziraat bankasından ve Saruhan sancağında yapılan tahkikat sonucu Duyunu Umumiyeye ait Manisa aşarından karşılanmasına izin verilmiştir⁵³.

Bir başka yerleşim yeri olan Alaşehir kazası ile İnegöl karyesi ahalisinden kuraklık nedeniyle mahsul alamayan çiftçiler olduğu ve bunların zor duruma düştüğü, bu çiftçilerin mağduriyetlerini gidermek için tohumluk olmak üzere 5000 kile zahireye ihtiyaçları olduğu anlaşılmıştır. Aynı zamanda benzer sıkıntıları yaşayan Salihli kazası ahalisine 3500 kile buğday ve 6000 kile arpaya ihtiyaçları bulunduğundan, gelecek yılın mahsulünden verilmek üzere, Duyunu Umumiyeye mahsus malların aşarından dağıtılmasına onay verilmesi istenmiştir⁵⁴.

Benzer sorunlar birçok yerde yaşanmıştır. Bunlardan bir diğeri de yine Aydın vilayeti dâhilinde Söke kazasına bağlı Boran karyesi ahalisidir. Kuraklık dolayısıyla mahsul alamayan kırk nefer ziraatçıya tarımsal üretimin devamı için gelecek yıl mahsulâtından ödenmek üzere 600 kile buğday ve 300 kile arpanın tohumluk olarak dağıtılmasına acilen izin verilmesi istenmiştir⁵⁵.

Aynı dönemde kuraklıktan etkilenen bir başka yerde Bozdoğan kazasının Meriş karyesidir. Karye ahalisi kuraklıktan dolayı mahsul alamadıklarını belirterek, ihtiyaç duydukları 150 kile arpanın gelecek senenin mahsulünden aynen alınmak üzere ambar fazlasından kendilerine verilmesi talep edilmiştir⁵⁶.

Ödemiş kazasının bazı karyelerinin ahalisiyle Sarayköy kazasının birçok çiftçisi kuraklıktan dolayı mahsul alamadığından kışlık tohumluk bulamadıkları gibi yemeklik zahireye de muhtaç oldukları bildirilmiştir. Söz konusu olan ahaliye yemeklik ve tohumluk olmak üzere 1500 kile mısır darısı, 180 kile buğday ile 1917,5 kile arpanın verilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda evvelce Denizli sancağı muhtacına verilmek üzere belirlenen zehairin verilemediği, gerekli olan buğday ve arpanın muhtaç durumda olan ahaliye verilmesi bildirilmiştir⁵⁷.

Aydın vilayetinin Karacasu kazasına bağlı 12 karyenin ahalisi geçen seneki kuraklıktan dolayı perişan duruma düşmüştür. Bu ahalinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere 24.000 şinik darı ve arpaya ihtiyaçları olduğu bildirilmiştir. Bu arada Denizli sancağında ihtiyaç sahiplerine Meclisi Umumi Vükela kararıyla 14.200 kile buğday, 18.500 kile arpa, 3500 kile mısır ve 380 kile

52 BOA., BEO., 919/68898, Tarih:4.L.1314.

53 BOA., DH.MKT., 2126/71, Tarih: 16.C.1316.

54 BOA., DH.MKT., 2152/113, Tarih: 11.Ş.1316.

55 BOA., DH.MKT., 2152/114, Tarih: 11.Ş.1316.

56 BOA., DH.MKT., 2163/33, Tarih: 14.N.1316.

57 BOA., DH.MKT., 2198/36, Tarih: 26.Z.1316.

burçak, dağıtılmak üzere tebliğ edilmiştir. Ancak 6735 kile buğday, 5965 kile arpa ve 885 kile mısır mezkûr Karacasu'daki 12 ve 190 muhtaç olan 5 karye ahalisine 10.000 şinik arpa ile 760 kile darı ve 78 kile arpanın Denizli mutasarrıflığınca gönderilmesine rağmen, Karacasu'daki ihtiyaçların giderilemediği anlaşılmaktadır. Zira Aydın mutasarrıflığından bildirildiğine göre 791 nüfus için Kuyucak ambarından ihtiyaç kadar arpanın yerine, gelecek senenin gelirinden kesilmek şartıyla buğday verilmiştir⁵⁸.

Kula kazasında da dokuz karye ahalisi yaşanan kuraklık ve bu sene arazilerine musallat olan bir nevi kurdun meydana getirdiği hasardan dolayı yeteli derecede mahsul alamadıklarından zor durumda kalmışlardır. Ahalinin tohumluk olarak 5600 kile arpa ve 6900 kile buğdaya ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlarının gelecek seneki mahsulden karşılanmak üzere yeterli miktarda tohumluk zahirenin ihtiyaç sahiplerine verilmesi ya da bedeli olan 125.000 kuruşun ziraat bankasından karşılanması talep edilmiştir⁵⁹.

Kuraklık ilerleyen yıllarda da geniş alanlarda olmasa da yaşanmış ve tarımsal üretimi etkilemiştir. Zor duruma düşen ahali ihtiyaçlarının giderilmesi için yine yöneticilerden yardım istemiştir. Bu yardımlar kimi zaman yetersiz kalmış ilave yardımlar talep edilmiştir. 1322 yılında Aydın valisi Kamil Bey imzası ile Dahiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda, Bergama kazasında geçen seneden beri devam eden kuraklık sebebiyle yemeklik ve tohumluk zahireye ihtiyaç duyan çiftçilere müteselsile ile ziraat bankasından 400.000 kuruş verilmiş ise de ihtiyaç sahipleri için yeterli olmamıştır. 30 karyede fukara çiftçilerin emsalleri gibi ihtiyaçları karşılanamamıştır. Bu bağlamda gönderilen meblağa ilave olarak 200.000 kuruşun müteselsile ile diğer şube ve sandıklardan tedarik edilmesi yoluna gidilmiştir⁶⁰.

1326 yılında Maliye Nezaretine gönderilen bir yazıda Demirci kazasında devam eden kuraklıktan dolayı tarımsal üretimin zarar gördüğü ve ahalinin zor duruma düştüğü belirtilmiştir. Zor durumda kalan Demirci kazası ahalisine Duyunu Umumiye idaresine mamul işeden ve ambarda mevcut zahireden 1000 kile buğdayın dağıtılması istenmiştir⁶¹. 1328 yılında Dâhiliye Nezaretine gönderilen 226 numaralı telgrafta üç yıldan beri kuraklığın devam ettiği ve Demirci kazasında yeterli tarımsal üretim yapılamadığından kıtlık yaşandığı belirtilmiştir. Demirci kazası ahalisinden 1077 hane halkına yemeklik olmak üzere 250 000 kile arpa ile 1100 kile buğdayın biran evvel Aydın vilayetinin aşarından ya da lüzum eden ihtiyaç kadar arpa ve buğdayın miktarı mensup mahallerden temin edilerek muhtaç olanlara dağıtılmasına karar verilmiştir⁶².

Kuraklık ve diğer sebeplerden dolayı ilerleyen yıllarda halka tohumluk zahirenin yanı sıra tarım aleti ve makineleri temini için Ticaret ve Ziraat Nezaretinin 1331 senesi bütçesine tahsis olan 25.000.000 kuruşa 15.000.000 kuruşluk daha ek tahsisat konarak düzenlenen kanun tasarısının meclisi sevki söz konusu olmuştur⁶³.

Cumhuriyet döneminde de zaman zaman kuraklık olaylarına rastlanılmıştır. Özellikle 1928 yılında Orta Anadolu'da meydana gelen kuraklığın tesirleri büyük olmuştur. Bu tesir 1930'lu yıllarda dahi sürmüştü, bu tarihlerde Karadeniz de dâhil olmak üzere pek çok bölgeyi etkisi altına almıştır⁶⁴. İlerleyen yıllarda da kuraklık olayları görülmüştür.

58 BOA., DH.MKT., 2205/71, Tarih: 10.M.1317.

59 BOA., DH.MKT., 2288/115, Tarih: 21.Ş.1317.

60 BOA., DH.MKT., 911/75, Tarih: 19.N.1322.

61 BOA., BEO., 3279/245858, Tarih: 24.S.1326.

62 BOA., MV., 139/4, Tarih: 29.Za.1328.

63 BOA., MV., 199/162, Tarih: 07.S.1334.

64 Uyanık, Sarı, A.g.m., s.143.

SONUÇ

Kuraklık ve beraberinde yaşanan kıtlık olayları tarih boyunca insanlığa büyük zarar vermiştir. 19.yüzyılın sonlarında ve 20. Yüzyılın başlarında Batı Anadolu'da üst üste kuraklık yaşanmıştır. Bu kuraklık tarımsal üretimi etkileyerek zaman zaman kıtlığa yol açmıştır. Bu durum tarımla uğraşan ahaliyi kötü etkilemiş, yemeklik, gelecek yıl için tohumluk ve hayvanları için de saman ihtiyacını da doğurmuştur. Bazı yıllar kıtlık ciddi boyutlara ulaşmış ve ahali göçe mecbur kalmıştır. Zor durumda kalan halk yöneticilerden yemeklik ve tohumluk, buğday ve arpa başta olmak üzere diğer ihtiyaçlarının da karşılanmasını istemiştir. Kimi zaman da vergilerini ödeyemediklerini ve bunun gelecek seneye ertelenmesini talep etmişlerdir. Yetkililer de halktan gelen bu talepleri değerlendirmiş, kuraklıktan etkilenen bölgelerde incelemeler yaptırıp, ihtiyaçları tespit ettirmiştir. Muhtaç durumda olan ahaliye, yemeklik ve tohumluk buğday, arpa, akdarı, mısır darısı gibi hububat yardımıyla bulunulmuştur. Kıtlıkla mücadele kapsamında tarımı ve hayvancılığı korumak için türlü tedbirler alınmıştır. Tarımsal üretimin devamlılığı için gayret sarf edilmiştir. Halkın ihtiyaç duyduğu bu ürünler, Duyunu Umumiye ait iaşeden, kimi zaman bazı kazaların aşarından, kimi zaman da tüccardan satın alınarak muhtaçlara gönderilmiştir. Bunların dışında Ziraat bankasından ve ziraat sandıklarından da maddi yardımlar alınarak ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BOA. C.İKTS., Dosya No.36/1792, 04.M.1135.
 BOA., BEO, A.MKT.DVN.: DosyaNo:29/30, 1261
 BOA., BEO., Dosya No: 919/68898, 4.L.1314, Dosya No: 3279/245858, 24.S.1326.
 BOA., MKT.MHM., Dosya No: 496/69, 24.B.1305
 BOA., DH.MKT., Dosya No: 1445/27, 19.Z.1304, Dosya No: 1449/2, 02.M.1305, Dosya No: 1470/90, 05.R.1305, Dosya No: 1493/55, 27.C.1305, Dosya No: 1492/2, 29.C.1305, Dosya No: 1525/105, 07.Za.1305, Dosya No: 1527/7, 22.Za.1305, Dosya No: 1533/49, 07.Z.1305, Dosya No: 1745/103, 07.Z.1307, Dosya No: 1752/18, 01.M.1308, Dosya No: 1757/14, 17.M.1308, Dosya No: 1799/87, 03.C.1308, Dosya No: 1763/96, 08.S.1308, Dosya No: 1767/30, 18.S.1308, Dosya No: 2126/71, 16.C.1316, Dosya No: 2152/113, 11.Ş.1316, Dosya No: 2152/114, 11.Ş.1316, Dosya No: 2163/33, 14.N.1316, Dosya No: 2198/36, 26.Z.1316, Dosya No: 2205/71, 10.M.1317, Dosya No: 2288/115, 21.Ş.1317, Dosya No: 911/75, 19.N.1322.
 BOA., İ.DH., 1212/94881, 19.C.1308.
 BOA., İ.DH., Dosya No: 1219/95449, 01.B.1308.
 BOA., MV., Dosya No: 24/37, 03.M.1305, Dosya No: 34/62, 30.Za.1305, Dosya No: 56/4, 17.Z.1307, Dosya No: 57/22, 22.M.1308, Dosya No: 139/4, 29.Za.1328.
 Dosya No: 199/162, 07.S.1334.
 BOA.,Y.PRK.KOM., Dosya No: 5/8, 09.Z.1304, Dosya No: 5/8, 09.Z.1304, Dosya No: 8/50, 29.Z.1311

Kitap ve Makaleler

- AKKEMİK Ü, Köse N, ARAS A, DALFES H. N, "Anadolu'nun son 350 yılında yaşanan önemli kuraklık ve yağış yılları" Türkiye Kuvaterner Sempozyumu, Turqua-A, İTÜ Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü, 2-5 Haziran 2005.
 ERLER, M. Yavuz, Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık Olayları(1800-1880), Libra Kitap, İstanbul 2012.

- GÜL A., "Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtık (Erzurum Vilayeti Örneği: 1892-1893 ve 1906-1908 Yılları)", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research Volume 2 / 9 Fall 2009.
- KADIOĞLU, M., Kuraklık Kıranı Risk Yönetimi; KADIOĞLU, M. ve ÖZDAMAR, E., (editörler), "Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri", JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2, Ankara 2008.
- KARABOĞA, D. Volkan, "Klasik Dönemde Osmanlı Devletinde Tarıma Etki Eden Faktörler ve Bu Faktörlerin ortaya çıkardığı sonuçlar" International Journal of Social Science, Volume 5, Issue 6, December 2012.
- KUZUCU K, "Osmanlı Döneminde Karadeniz bölgesinde Mısır Tarımı ve Islah Çalışmaları", Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), C.II, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yay., Trabzon 2007.
- ÖZGÜN C., İzmir ve Artalanında Tarımsal Üretim ve Ticareti(1844-1914) , EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, yayınlanmamış Doktora tezi, İzmir 2011.
- SARIKÖSE S.T., XIX. Yüzyılda Çukurova'da Doğal Afetler Ve Salgın Hastalıklar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2013.
- UYANIK N., SARI M., "Cumhuriyet Döneminde Yaşanan Kuraklık Felaketleri Üzerine Bir Değerlendirme" Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:5, 2011.